

ES finansinio intereso ir teisės principų sąveika ES baudžiamojoje teisėje

Edita Gruodytė

<https://orcid.org/0000-0003-1105-9860>
Vytauto Didžiojo universiteto
Teisės fakulteto profesorė, dr.
Jonavos g. 66, LT-44138 Kaunas, Lietuva
Tel. (+370 37) 327993
El. paštas: edita.gruodyte@vdu.lt

Rasa Volungevičienė

<https://orcid.org/0000-0002-9922-1553>
Vytauto Didžiojo universiteto
Teisės fakulteto doktorantė
Jonavos g. 66, LT-44138 Kaunas, Lietuva
Tel. (+370 618) 67460
El. paštas: rasa.volungeviciene@vdu.lt

Saulė Milčiuvienė

<https://orcid.org/0000-0002-8253-9522>
Vytauto Didžiojo universiteto
Teisės fakulteto docentė, dr.
Jonavos g. 66, LT-44138 Kaunas, Lietuva
Tel. (+370 37) 327993
El. paštas: saule.milciuviene@vdu.lt

Reda Molienė

Vytauto Didžiojo universiteto
Teisės fakulteto magistrė, absolventė
Tel (+370 611) 11373
El. paštas: reda.moliene@gmail.com

Šiame straipsnyje nagrinėjama Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugos efektyvumo ir teisės viršenybės principo bei teisėtumo ir teisės nuspėjamumo takoskyra ES baudžiamojoje teisėje. Autorės analizuoja Teisingumo Teismo jurisprudenciją vertinant atvejus, kai, siekiant užtikrinti veiksmingą Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugą, taikomas ES teisės viršenybės principas ir ESTT nacionaliniams teismams imperatyviai nurodo šio principo taikymo išimtis. Siekiant nustatyti efektyvumo ir teisės nuspėjamumo principų pusiausvyrą, vertinamos skirtingos atsakomybės sąlygos fiziniams asmeniui ir valstybei narei, nevykdančiai pareigos užtikrinti ES finansinių interesų apsaugą.

Pagrindiniai žodžiai: Europos Sąjungos finansiniai interesai, Europos Sąjungos baudžiamoji teisė, bendrieji teisės principai, pagrindinių teisių apsauga, direktyvų veikimas.

Interaction of EU Financial Interest and Legal Principles in EU Criminal Law

This article examines the intersection differing the supremacy of law, the effectiveness of the protection of the financial interests of the European Union, and the principles of legality the same as predictability of the law in EU criminal law. The authors analyze the jurisprudence of the Court of Justice, assessing cases where the principle of the supremacy of EU law is applied to ensure the effective protection of the Union's financial interests and where the ECJ imposes mandatory exceptions to this principle for national courts. In order to strike a balance between the principles of effectiveness and legal predictability, different liability conditions are assessed for a natural person and a Member State that fails to fulfill its obligation to protect the EU's financial interests.

Keywords: European Union financial interests, European Union criminal law, general principles of law, protection of fundamental rights, operation of directives.

Received: 16/11/2021. Accepted: 17/01/2022

Copyright © 2022 Edita Gruodytė, Saulė Milčiuvienė, Rasa Volungevičienė, Reda Molienė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Valstybių narių Europos Komisijai teikiamos kasmetinės ataskaitos rodo esant sisteminių problemų, susijusių su Europos Sąjungos (toliau tekste – ES) finansiniams interesams kenkiančiomis veikomis ir didžiuliui biudžeto lėšų praradimu. Pavyzdžiui, vien 2019 m. buvo pranešta apie 939 sukčiavimu laikomus pažeidimus, kas sudarė 461,4 mln. EUR ES biudžeto¹. „Valstybės narės būdamos atsakingos už išteklių surinkimą ir teikimą Bendrijai (dabar – ES) ir taip pat būdamos atsakingos už daugiau nei 80 % to paties biudžeto išleidimą, didėjant integracijai, biudžetui ir jo išlaidoms, kad galėtų pasitikėti Bendrija (dabar – ES) ir siekti tų pačių tikslų, norėjo ir skaidraus biudžeto lėšų panaudojimo didėjančiame biudžete“ (White, 1997, p. 1–7).

Atsižvelgiant į tai, kad iki pat Lisabonos sutarties įsigaliojimo ES kompetencija baudžiamosios teisės srityje nebuvo įtvirtinta sutartiniu lygmeniu, ES finansinių interesų apsaugos teisinio reguliavimo srityje žengiant tik pirmuosius žingsnius², siekiant įvertinti ES finansinio intereso apsaugą baudžiamojoje teisėje reikia pasitelkti būtent Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau tekste – ESTT) jurisprudenciją, nes šiam teismui teko išskirtinis teisinės krypties formuotojo vaidmuo užtikrinant ES finansinių interesų apsaugą ir teisės harmonizavimo nuoseklumą. ESTT sprendimų analizė ir šio teismo bendrųjų bei specialiųjų teisės principų aiškinimas sukūrė pagrindinius ES finansinių interesų apsaugos pamatus ir paskatino teisinio reguliavimo pokyčius. Šiame straipsnyje, analizuojant vieną iš svarbiausių ES teisinės sistemos principų – teisės viršenybės principą, kurį kaip esminį argumentą naudoja ESTT numatydamas Sąjungos kompetenciją baudžiamosios teisės srityje, siekiama išanalizuoti teisės viršenybės kaip sėkmingą ES funkcionavimą užtikrinančio principo ir pagrindines teises saugančių principų sąveiką.

Akivaizdu, kad iš esmės iki naujausios direktyvos 2017/1371 (įsigaliojo 2017 m. rugpjūčio 17 d.) dėl kovos su Europos Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu baudžiamosios teisės priemonėmis realių teisinių dokumentų, įpareigojančių sėkmingai kovoti su finansinių interesų apsauga, nebuvo, dėl ko esminiais tapo ES taikomi principai ir ESTT sprendimai.

Primintina, kad ES teisinė sistema sukurta remiantis tarpvalstybinėmis sutartimis, o pats funkcionavimas grindžiamas tam tikrais principais – visų pirma subsidiarumo principu. Tai reiškia, kad ES turi tiek materialiosios kompetencijos, kiek jai yra sutartimi suteiktos valstybės, t. y. jai nepriskirta kompetencija priklauso išimtinai valstybių narių kompetencijai. Sėkmingas ES funkcionavimas neįmanomas ir be ES teisės viršenybės principo, veikiančio nacionalinės teisės atžvilgiu, aktyviai formuoto dar ESTT bylose. 1963 m. ESTT sprendime buvo konstatuotas ES tiesioginis veikimas, numatant, kad „Bendrija (ES) sudaro naują tarptautinės teisės teisinę sistemą, kurios labai valstybės, nors ir tik tam tikrose nustatytose srityse, apribojo savo suverenias teises ir kurios subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų nacionaliniai subjektai“ (N. V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend en

¹ Detalesni duomenys ir kokie pažeidimai yra laikomi sukčiavimu pateikiami 2019 m. Europos Audito Rūmų metinėje veiklos ataskaitoje. Europos Audito Rūmų specialioji ataskaita (2019) Kova su sukčiavimu naudojant ES lėšas. Reikalingi veiksmai. *European Court of Auditors (01)*.

² 1976 m. buvo parengtas Bendrijos finansinių interesų apsaugos reguliavimo projektas, kurį valstybės narės atmetė, tad kitas vienas iš pagrindinių dokumentų, jau įgijęs teisinę formą ir apibrėžęs finansinių interesų svarbą ir poreikį juos apsaugoti, – 1995 m. Konvencija dėl Europos Bendrijų (ES) finansinių interesų apsaugos, nes būtent Maastrichto sutartimi ES buvo suteikta kompetencija veikti baudžiamojoje teisėje konvencijų pagrindu. Nors dokumente tiesiogiai finansinių interesų sąvoka neapibrėžta, tačiau jame aptariant finansiniams interesams kenkiantį sukčiavimą netiesiogiai nurodyta, ką ES finansiniai interesai apima (ES išlaidas ir pajamas), bei apibrėžtas poreikis valstybėms narėms užtikrinti, kad baudžiamieji įstatymai padėtų veiksmingai juos saugoti, nurodytos baudmės, nors pati formuluotė išliko tapačiai abstrakti – baudmės turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios.

Loos v Nederlandse administratie der belastingen, 1963), o 1964 m. sprendime ESTT aiškiai nurodė, kad „valstybės narės tam tikrose srityse dalį suverenių galių perdavė Bendrijai (ES) ir suformulavo Bendrijos (ES) teisės viršenybės principą prieš nacionalinę teisę (*Costa v E.N.E.L.*, 1964)“.

Taigi galioja bendra ES santykio su valstybėmis narėmis taisyklė: „ji turi tiek galių, kiek jai suteikė valstybės narės, tačiau srityse, kuriose savo galias valstybės narės apribojo ir perdavė Bendrijos (ES) kompetencijai, jų nacionalinė teisė turi būti suderinta su Bendrijos (ES) teise, o esant tokiems prieštaravimams Bendrijos (ES) teisė turi viršenybę (*Costa v E.N.E.L.*, 1964)“.

Tiesioginis veikimas ir teisės viršenybės principas galiausiai tapo ES pirminės teisės dalimi. Pažymėtina, kad minėtų principų taikymas yra pakankamai aiškus, kai kalbama apie tiesioginio taikymo ES teisės aktus. Tačiau ar šis principas veikia besąlygiškai, kai valstybė narė netiesioginio taikymo teisės aktus (direktyvų nuostatas) netinkamai perkėlė į nacionalinę teisę ir kyla dilema tarp pagrindinių teisių apsaugą užtikrinančių teisėtumo ir *lex mitior* principų bei ES teisės viršenybės principo.

Akivaizdu, kad šią dilemą išryškina Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos ir ES sutarčių vienoda teisinė galia (Robin-Oliver, 2014), ir Teisingumo Teismas pasitelkia būtent teisėtumo ir teisės nuspėjamumo principus, siekdamas nubrėžti skiriamąją ribą tarp ES teisės viršenybės ir pagrindinių teisių apsaugos užtikrinimo.

Reikia pažymėti, kad ES finansinių interesų ir teisės principų sąveikos tema nesulaukė Lietuvos teisės mokslininkų dėmesio. Nepaisant kiekvienais metais Sąjungos biudžeto patiriamos žalos ir tolesnių baudžiamosios teisės harmonizavimo procesų, lemiančių ES teisės normų integravimą į nacionalinius teisės aktus, ES teisės principų veikimas siekiant užtikrinti veiksmingą ES baudžiamąją politiką saugant ES finansinį interesą Lietuvoje vis dar nėra tirtas. Atskiri darbai skirti ES teisės principų analizei – teisėtumo, proporcingumo ar subsidiarumo principams ieškant takoskyros tarp nacionalinės ir ES baudžiamosios teisės (Gruodyte *et al.*, 2020); tiriant ES teisės įgyvendinimo Lietuvos teisėje probleminius aspektus (Abramavičius *et al.*, 2005; Armanavičius *et al.*, 2014) ar analizuojant ES kompetenciją baudžiamosios teisės srityje (Švedas, 2010), tačiau neišskiriant šių principų svarbos prioritetingoje ES baudžiamosios teisės srityje – Sąjungos finansinių interesų apsaugoje, kuri ne veltui šiuo metu laikoma prioritetinga ES baudžiamosios teisės sritimi. Šio straipsnio tyrimo **objektas** – ES teisės viršenybės ir pagrindines teises saugančių principų sąveika užtikrinant ES finansinius interesus. Šio straipsnio **tikslas** – ES teisės viršenybės ir pagrindines teises saugančių principų sąveikos analizė ESTT jurisprudencijoje bei įtaka apsaugant ES finansinius interesus santykiuose su baudžiamosios teisės priemonėmis.

Pirmoje straipsnio dalyje keliamas uždavinys atskleisti ES teisės viršenybės principo reikšmę siekiant užtikrinti ES finansinių interesų apsaugą apibūdinant šio principo sąsajas su asimiliacijos ir teisėtumo principais.

Antroje straipsnio dalyje analizuojamos ES teisės viršenybės principo išimčių taikymo aplinkybės.

Trečioje straipsnio dalyje keliamas uždavinys identifikuoti ES teisės principų ir pagrindinių teisių santykį ES finansinio intereso apsaugos kontekste.

Straipsnyje atliekamas tyrimas pagrįstas istoriniu, lingvistiniu, lyginamuoju ir sisteminiu analizės mokslinio tyrimo metodais. Istorinis, lingvistinis ir lyginamasis tyrimo metodai pasitelkti atskleisti ESTT praktikos raidą bei principų reikšmę ES finansinių interesų apsaugai. Sisteminis analizės metodas buvo naudojamas vertinant principų koreliaciją ESTT jurisprudencijoje dėl ES finansinio intereso apsaugos.

1. ES viršenybės principas ir jo sąsajos su kitais ES principais

ES teisės viršenybės principas imperatyviai įpareigoja valstybių narių nacionalinius teismus netaikyti nacionalinių teisės nuostatų, prieštaraujančių ES teisės normoms (*Daniel Adam Poplawski v Recht-*

bank Amsterdam, 2019, 61 punktą, 2010, 53 punktą), šitaip siekiama užtikrinti visišką ES teisės veiksmingumą (*Rahmanian Koushaki v Bundesrepublik Deutschland*, 2013, 75, 76 punktai; *Atanas Ognyanov v. Sofijska gradska prokuratura*, 2016, 59 punktą) kuriant laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. Nepaisant to, realiai šio principo įgyvendinimas neatsiejamas nuo nacionalinių įstatymų leidėjų naudojamos juridinės technikos bei į nacionalinę teisę perkeliamų direktyvų interpretacijų (Robin-Olivier, 2014, p. 180; Mitsilegas, 2016, p. 177), koja kojon žengiančių su efektyvumo principo, užimančio vieną iš svarbiausių pozicijų ES baudžiamojoje teisėje (Melander, 2014, p. 274; Tridimas, 1999, p. 276–304), įgyvendinimu.

Kertine byla, suteikusia pagrindą tolesnei tuometinei Bendrijos (ES) finansinių interesų apsaugos raidai, laikytina byla 68/88, kurioje ESTT suformulavo pamatinį asimiliacijos principą: „nusikaltimai, darantys įtaką Bendrijos (ES) biudžetui, turi sukelti tokį patį rimtą atsaką kaip ir nusikaltimai, darantys poveikį nacionaliniam biudžetui“ (*Commission of the European Communities v Hellenic Republic*, 1989, 23 punktą), kuris vėliau buvo įtvirtintas ir Maastrichto sutartyje.

ESTT nurodė, kad valstybės narės yra įpareigosos imtis priemonių ES teisės veiksmingumui užtikrinti. Nors valstybėms narėms paliekama galimybė pasirinkti sankcijas, jos privalo atkreipti dėmesį į tai, kad už ES teisės pažeidimus baudžiama pagal panašias taisykles kaip ir nacionalinės teisės pažeidimo atveju. Sankcijos už tokius pažeidimus turi būti efektyvios, teisėtos ir atgrasančios. (Šiuo atveju ESTT nusprendė, kad valstybė narė privalo imtis priemonių, kurių pareikalavo Komisija, ir nacionalinėje teisėje nustatyti efektyvias, proporcingas ir atgrasančias bausmes (*Commission of the European Communities v Hellenic Republic*, 1989, 23 punktą).)

Būtina pažymėti, kad ES teisės viršenybės ir ES teisės efektyvumo principai jokių būdu nėra absoliutūs ir taikomi be jokių išimčių, tad, susidūrus ES teisės viršenybės, tiesioginio veikimo, efektyvumo ir pagrindines žmogaus teises užtikrinantiems teisėtumo bei *lex mitior* principams, kyla klausimas, kokių būdu galima išspręsti šių principų koliziją.

Teisėtumo principas, kad *nėra bausmės be įstatymo*, užtikrina pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugą ir kiekvieno asmens teisę žinoti, kokio elgesio iš jo tikisi valstybė, suteikdama asmeniui individualaus veikimo laisvę ir kartu numatydama leistino elgesio ribas (Seredyńska, 2012, p. 182). ES baudžiamosios teisės mokslininkų teigimu, direktyvos taip pat gali būti laikomos „įstatymu“ sprendžiant teisinio reguliavimo teisėtumo klausimą, tačiau žvelgiant būtent žmogaus teisių požiūriu, tik nacionalinėje teisėje ir ypač konstitucijoje įtvirtintos teisės normos užtikrina teisėtumo principo įgyvendinimą (Meyr, 2019, p. 51). Akivaizdu, kad teisėtumo principo įgyvendinimas tampa problemiškas neabejotinai tada, kai susiduriama su valstybės narės netinkamai įvykdyta pareiga nacionalinėje teisėje įtvirtinti ES teisės normas (Gruodytė *et al.*, 2020, p. 26), nes būtent remiantis teisėtumo principu nustatomos ES ir nacionalinių teisės sistemų kompetencijos ribos laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje bei padedama užtikrinti, kad teisė bus aiški ir nuspėjama. Būtent šiuo atveju, valstybei narei netinkamai įvykdžius direktyvos perkėlimo pareigą, efektyvumo principo užtikrinimas suteikia galimybę be nacionalinės teisėkūros pastangų tiesiogiai taikyti ES teisę. Verta atkreipti dėmesį, kad tiesioginio veikimo principas gali būti pasitelkiamas tik tuo atveju, jei tiesiogiai taikomas ES teisės aktas atitinka aiškumo ir nedviprasmiškumo kriterijus ir nepriklauso nuo nacionalinių ar ES institucijų tolesnio jų įgyvendinimo (Groza, 2015, p. 187–195). Tad iš pirmo žvilgsnio direktyvos baudžiamosios teisės klausimais taip pat galėtų būti tiesiogiai taikomos, jeigu atitinka minėtus būtinuosius kriterijus, tačiau dėl nepakankamai aiškiai suformuluotų ES teisės aktų nuostatų daugeliu atvejų yra sudėtinga nustatyti, ar ES teisės aktas atitinka būtinuosius tiesioginio taikymo reikalavimus (Gruodytė *et al.*, 2020), tad valstybių narių teismams kiekvienu konkrečiu atveju privalo nustatyti, ar priimant konkretų procesinį sprendimą konkrečioje byloje galima tiesiogiai remtis konkrečios ES teisės normos turiniu

(Timmermans, 1979, p. 533–555). Situaciją dar labiau apsunkina tarsi išimties išimtis, t. y. ES teisės normą laikyti besąlygiška tais atvejais, kai tai suteikia galimybių identifikuoti fizinių asmenų subjektines teises, reglamentuojamas konkrečių ES teisės aktų (*Sindicato de Médicos de Asistencia Pública (Simap) v Conselleria de Sanidad y Consumo de la Generalidad Valenciana*, 2000). Tad akivaizdu, kad, vertinant tiesioginio veikimo ir ES viršenybės principus, privaloma atsižvelgti į skirtingas jų taikymo fiziniams asmenims ir valstybėms narėms sąlygas, nes ESTT dar 1978 metais byloje *Pretore di Salo* nubrėžė aiškią liniją dėl tiesioginio direktyvų nuostatų taikymo būtent baudžiamojoje teisėje, sprendamas apie asmenų baudžiamąjį persekiojimą (*Pretore di Salo*, 1978). ESTT pasisakė dėl galimybės asmenims taikyti būtent baudžiamąją atsakomybę pagal Tarybos direktyvą Nr. 78/659 nepriklausomai nuo valstybės narės veiksmų įgyvendinant direktyvos reikalavimus. Ši taisyklė buvo pakartota ir vėlesniuose ESTT sprendimuose dėl ES viršenybės principo taikymo išimčių asmenims, motyvuojant būtent teisėtumo, teisinio tikrumo ir proporcingumo principų užtikrinimu (Squintani *et al.*, 2019, p. 26).

Apibendrinant galima teigti, kad tiek ESTT, tiek ir ES baudžiamosios teisės doktrinoje įtvirtintas asimiliacijos principas reikalauja tokio pat atsako už Sąjungos biudžetui žalą lemiančius neteisėtus veiksmus kaip ir už analogiškus veiksmus, nukreiptus į valstybės narės biudžetą.

2. ES teisės viršenybės principo taikymo išimtis

Vis dėlto valstybėms narėms nustatytos imperatyvios pareigos – numatyti efektyvias, proporcingas ir atgrasančias sankcijas nevykdymas išryškina teisėtumo principo reikalavimų užtikrinimo problematiką, nes ES teisės viršenybės ir tiesioginio veikimo principai skirtingai taikomi fiziniams asmenims ir valstybėms narėms.

Puikus pavyzdys, iliustruojantis ES teisės viršenybės ir tiesioginio veikimo principų taikymo išimtį numatant fizinio asmens atsakomybę už žalą ES finansiniams interesams yra 1987 m. ESTT sprendimas byloje C-80/86 *Kolpinghuis Nijmegen BV*. Šioje byloje dėl asmens baudžiamosios atsakomybės taikant ES teisės viršenybės principo taikymo išimtį ir kartu nurodant, kad nacionaliniai teismai, taikydami nacionalinę teisę ir ypač direktyvą įgyvendinančias teisės nuostatas, privalo aiškinti savo nacionalinę teisę atsižvelgdami į direktyvos tekstą ir tikslus, tačiau šią pareigą riboja bendrieji teisės principai. Kaip šią pareigą ribojančius principus teismas įvardijo teisinio saugumo ir atsakomybę sunkinančių teisės aktų atgalinio veikimo galios neturėjimo principus – dėl šių principų direktyva negali pati savaime, nepriklausomai nuo valstybės narės, nustatyti ar sugriežtinti asmenų, pažeidžiančių jos nuostatas, baudžiamosios atsakomybės bei sudaryti sąlygas taikyti bausmę griežtinančias teisės aktų nuostatas, neturinčias atgalinio veikimo galios (*Kolpinghuis Nijmegen BV*, 1978).

Ši taisyklė dar labiau išplėta 2005 m. ESTT byloje C-387/02 (*Corte d'apello di Lecce v. Berlusconi et al.*, 2005). Šioje byloje Italijos teismai siekė išsiaiškinti, ar ES direktyva, kuri nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo perkelta į nacionalinę teisę, gali būti tiesiogiai taikoma asmeniui tais atvejais, kai to reikalauja veiksminga ES finansinių interesų apsauga, t. y. ar šioje byloje numatant asmens atsakomybę galima remtis ES teisės viršenybės principu³. Šioje byloje Italijos verslininkas Berlusconi kaltintas neteisingos finansinės informacijos apie bendrovę pateikimu. Dėl šios veikos buvo iškelta baudžiamoji byla pagal pirminės redakcijos Civilinio kodekso 2621 straipsnį. Vykstant

³ Remiantis ES teisės viršenybės principu, nacionaliniai teismai yra įpareigoti taikyti Sąjungos teisės nuostatas užtikrinant visišką šių nuostatų veiksmingumą, o prirėikus – savo iniciatyva gali netaikyti bet kurios prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos. Plačiau žr. *Minister for Justice Equality v. Commissioner of An Garda Síochána*, 2018, Nr. 35 punktas.

baudžiamajam procesui, 2002 m. įsigaliojo Decreto legislativo 61/02, todėl teismasis reikalavo taikyti naujosios redakcijos Civilinio kodekso 2621 ir 2622 straipsnius – baudžiamąsias nuostatas, susijusias su bendrovėmis ir bendrovių grupėmis, tačiau tuomet nusikalstamai veikai senaties terminas būtų suėjęs dar prieš pradėdant baudžiamąjį persekiojimą. Šiuo atveju naujosios redakcijos Civilinio kodekso 2622 straipsnis taip pat nebūtų taikomas, nes nebuvo pateiktas tinkamas skundas dėl baudžiamosios bylos iškėlimo. Būtina atkreipti dėmesį, kad naujosios redakcijos Italijos civilinio kodekso 2621 ir 2622 straipsniuose bausmių už klaidingos informacijos apie bendrovę pateikimą dydis, palyginti su ankstesniu teisiniu reguliavimu, buvo ypač sumažintas, tad teisinis reguliavimas neatitiko ES direktyvos 68/151/EEB reikalavimų.

Berlusconi byloje ES teisės viršenybės principui neišvengiamai susiduriant su teisės nuspėjamumo principu, reikalaujančiu, kad ES teisės reglamentuojamos situacijos ir teisiniai santykiai išliktų aiškiai numatomi ir prognozuojami (*Duff and others v. Minister for Agriculture and Food, Ireland and Attorney general*, 1996, 20 punktas), bei *lex mitior* taisykle, kad baudžiamąją atsakomybę švelninantis įstatymas neturi atgalinio veikimo galios, pripažinta, jog „švelnesnės bausmės taikymo atgaline data principas yra bendrųjų Bendrijos (ES) teisės principų, kurių valstybės narės teisėjas privalo laikytis, taikydamas valstybės narės teisės aktus, priimtus įgyvendinant Bendrijos (ES) teisę ir konkrečiai šiuo atveju, bendrovių teisės direktyvas, dalis“ (*Corte d'appello di Lecce v. Berlusconi et al.*, 2005, 68 punktas). Tai reikštų, kad kai ES direktyva nėra perkelta į nacionalinę teisę, nacionaliniai teismai asmeniui turėtų taikyti būtent nacionalinius baudžiamąją atsakomybę numatančius teisės aktus net ir tais atvejais, kai jų taikymas prieštarauja ES interesams ir jos teisės aktams.

Ieškodamas takoskyros tarp efektyvumo, ES teisės viršenybės, *lex mitior* ir teisėtumo principų, ESTT tarsi išvengė tiesaus atsakymo dėl principų hierarchijos, tačiau vis dėlto suformulavo esminę taisyklę, kad tais atvejais, kai ES teisės norma yra direktyvoje, kuria teismai remiasi baudžiamosiose bylose prieš asmenį, direktyva pati savaime negali sukurti įsipareigojimų ir todėl remiantis ja negalima numatyti asmeniui atsakomybės (*Corte d'appello di Lecce v. Berlusconi et al.*, 2005, 68 punktas).

ES baudžiamosios teisės doktrinoje šis sprendimas buvo įvertintas kaip neabejotinai ESTT pasirinktas saugus būdas išvengti tiesioginės efektyvumo ir teisėtumo principo konfrontacijos (Herlin-Karnell, 2012, p. 21). Tačiau, ESTT pasisakius, kad ES teisės viršenybės principas žvelgiant iš nacionalinės perspektyvos nėra nei absoliutus, nei neribotai taikomas (Flynn, 2021, p. 24), dar kartą patvirtinta, kad baudžiamojoje teisėje ši principą reikėtų pasitelkti siekiant užtikrinti asmenų teises nacionalinių institucijų atžvilgiu, o ne naudoti kaip asmenų baudžiamojo persekiojimo priemonę (Gruodytė *et al.*, 2020, p. 58).

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės narės netinkamas pareigos įgyvendinti ES teisę vykdymas negali lemti asmens teisių pabloginimo, tad direktyvų reikalavimai užtikrinti ES teisės efektyvumą veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis sankcijomis tiesiogiai netaikomi fiziniams asmenims, nepaisant šių asmenų neteisėtais veiksmais padarytos žalos ES biudžetui, o valstybėms narėms ši išimtis negalioja – valstybės atsakomybė netinkamu direktyvos perkėlimu į nacionalinę teisę atveju nėra eliminuojama. Kadangi pagrindinė direktyvų funkcija yra įpareigoti nacionalinių teisės aktų leidėją pasirinktu būdu įgyvendinti nurodytas priemones ir yra grindžiama valstybių narių pareiga užtikrinti ES teisės veiksmingumą remiantis lojalaus bendradarbiavimo principu, direktyvų reikalavimai į nacionalinę teisę turi būti perkelti tinkamai ir per nustatytą laiką (Asp, 2016, p. 315–332). Tačiau tiksliausiai valstybių narių pareigą nustato SESV 83 straipsnis: „Europos Parlamentas ir Taryba, priimdami direktyvas pagal įprastą teisėkūros procedūrą, gali nustatyti minimalias taisykles dėl nusikalstamų veikų ir sankcijų apibrėžimo ypač sunkių nusikaltimų, turinčių tarpvalstybinį pobūdį, pasireiškiantį dėl tokių nusikaltimų pobūdžio arba poveikio, arba ypatingo poreikio kovoti su jais remiantis bendru pagrindu,

sirtyse. Šios nusikaltimų sritys yra: terorizmas, prekyba žmonėmis bei seksualinis moterų ir vaikų išnaudojimas, neteisėta prekyba narkotikais, neteisėta prekyba ginklais, pinigų plovimas, korupcija, mokėjimo priemonių klastojimas, kompiuteriniai nusikaltimai ir organizuotas nusikalstamumas. Atsižvelgdama į nusikalstamumo raidą, Taryba gali priimti sprendimą, nustatantį kitas nusikaltimų sritis, atitinkančias šioje dalyje nurodytus kriterijus. Šios pareigos nevykdymas arba netinkamas įvykdymas bus laikomas valstybių narių išpareigojimų nevykdymu“ (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija, 2012). Šią taisyklę puikiai iliustruoja bylos C-68/88 (*Commission of the European Communities v Hellenic Republic*, 1989) atvejis, Graikijos valdžios institucijoms nevykdant Europos Tarybos reglamentų Nr. 2891/77 ir Nr. 2891/77, t. y. neužtikrinant efektyvios ES finansinių interesų apsaugos – netaikant baudžiamosios ar drausminės atsakomybės asmenims už importo tvarkos pažeidimus. Akivaizdu, kad Graikijos respublikos vyriausybės neveikimas nenustatant žemės ūkio mokesčio, sudarančio nuosavus išteklius, įrašytus į Bendrijos biudžetą, ir mokėtino produkcijos už importą iš trečiųjų šalių pagal 1970 m. balandžio 21 d. Tarybos sprendimą 70/243 bei atsakingų asmenų nebaudžiamumas buvo įvertintas kaip Bendrijos teisės pažeidimas.

Apibendrinant galima teigti, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktai nenumato veiksmingų, proporcingų ir atgrasančių sankcijų už ES teisės pažeidimus, tačiau šie reikalavimai yra įtvirtinti ES teisės aktuose, valstybei narei taikoma atsakomybė už ES reikalavimų ir pareigų nevykdymą; o fiziniams asmeniui direktyvų reikalavimai negali būti taikomi tiesiogiai numatant baudžiamąją atsakomybę tais atvejais, kai jie nėra perkelti į nacionalinę teisę.

3. ES teisės efektyvumas vs nuspėjamumas

Pažymėtina, kad nacionaliniai teisės aktai ir ypač nacionalinės konstitucijos, užtikrinančios pagrindines valstybių narių piliečių teises, konfrontacijos su ES teisės aktais neišvengė dar iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo (iki 2009 m. gruodžio 1 d.). Tarkime, 2006 m. Prancūzijoje *Conseil Constitutionnel* konstatavo, kad valstybės pareiga perkelti direktyvas į nacionalinę teisę nėra besąlygiška – *direktyvų perkėlimas negali pažeisti Prancūzijos nacionalinio identiteto* (Prancūzijos konstitucinio teismo 2006 m. liepos 27 d. sprendimas). Analogiškas sprendimas aptinkamas Vokietijoje – Vokietijos konstitucinis teismas (*Bundesverfassungsgericht*), argumentuodamas dėl asmens ekstradicijos įgyvendinant Pamatinį sprendimą dėl Europos arešto orderio, pasisakė, kad šis sprendimas yra nesuderinamas su Vokietijos konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės principais. Teisės į laisvę apribojimas negarantuoja teisinio tikrumo principo užtikrinimo ir Vokietijos konstituciniam teismui kelia abejonių dėl pagrindinių žmogaus teisių ribojimo proporcingumo ES inicijuotam teisiniam ekstradicijos reguliavimui (Vokietijos konstitucinio teismo 2005 m. liepos 8 d. sprendimas).

Akivaizdu, kad vis platesnis baudžiamosios teisės harmonizavimas kartu kelia vis daugiau iššūkių nacionalinėms teisinėms sistemoms, kai direktyvomis sankcijos preciziškai detalizuojamos numatant tiek bausmių rūšis, tiek ir jų dydžius, kartu ir baudžiamąsias ar civilines sankcijas net ir tais atvejais, kai kyla abejonių dėl ES įgaliojimų ir kompetencijos. Pavyzdžiu gali būti Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/42/ES dėl nusikaltimų priemonių ir pajamų iš nusikaltimų išaldymo ir konfiskavimo, kurioje abejonių kelianti ES veikimo kompetencija kelia grėsmę nacionalinių sankcijų sistemos vientisumui⁴. Neginčijama, kad nacionalinių ir ES interesų pusiausvyros užtikrinimas neišvengiamai susiduria su efektyvumo principu, akcentuojant būtent efektyvios baudžiamosios teisės poreikį (Ugljesa, 2015,

⁴ Plačiau žr. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai: monografija (Švedas et al., 2017, p. 30).

p. 429–446), ir šis principas tampa svertu, lemiančiu ES kompetenciją inicijuoti teisinio reguliavimo pokyčius (Melander, 2014, p. 274–300).

ES finansinių interesų apsaugos efektyvumo ir teisėtumo principo takoskyros paieškas rodo vadinamoji *Taricco* istorija. Vieną iš giliausių pėdsakų palikusios ir daugelį ES teisės mokslininkų diskusijų sukėlusios 2015 m. *Taricco I* (*M.A.S. ir M.B.*, 2015) ir 2017 m. *Taricco II* (*M.A.S. ir M.B.*, 2017) bylos iškėlė ES teisės viršenybės ir efektyvios interesų apsaugos bei teisėtumo principo priešpriešos klausimus bei inicijavo efektyvumo ir konstitucinių teisių pusiausvyros ES ir nacionalinėse baudžiamosios teisės sistemose paieškas.

Remiantis *Taricco I* byloje nustatytais faktinėmis aplinkybėmis, Ivo Taricco ir kiti asmenys buvo kaltinami nusikalstamo susivienijimo sukūrimu arba dalyvavimu jo veikloje siekiant išrašyti fiktyvias sąskaitas faktūras ir sukčiavimu pateikiant pridėtinės vertės mokesčio deklaracijas, pagrįstas fiktyviomis sąskaitomis faktūromis. Fiktyvios sąskaitos, kurių bendra suma sudarė keletą milijonų eurų ir, remiantis kaltinamųjų susitarimais, nacionalinis šampano pardavimas pasinaudojant įvairiomis įmonėmis, kurioms teisėtų įgaliojimų pagrindu atstovavo kai kurie kaltinamieji, buvo apgaulingai vaizduojamas kaip prekių tiekimas ES viduje. Pagal Italijos nacionalinės teisės normas senaties terminas už šias nusikalstamas veikas negali trukti ilgiau nei septynerius metus šešis mėnesius arba nusikalstamo susivienijimo organizatoriams – aštuonerius metus ir devynis mėnesius nuo nusikalstamų veikų padarymo, tad visų nusikalstamų veikų senaties terminas būtų suėjęs dar iki galutinio nuosprendžio priėmimo. Būtina atkreipti dėmesį, kad nors Italijoje senaties terminai analogiškai Lietuvos teisiniam reguliavimui priskiriami būtent materialiajai teisei, 2015 m. *Taricco I* byloje ESTT vis dėlto suteikė prioritetą ES teisės viršenybei ir nurodė netaikyti nacionalinės baudžiamosios teisės numatytų senaties terminų tais atvejais, kai tai padeda išvengti baudžiamosios atsakomybės už ES biudžetui kenkiančias nusikalstamas veikas.

Akivaizdu, kad, neišsklaidžius abejonių, ar ES teisės imperatyvus efektyvumo reikalavimas suderinamas tiek su konstitucinėmis, tiek ir su pagrindinėmis žmogaus teisėmis, numatytomis Italijos konstitucijos 25 straipsnyje, t. y. ar gali būti netaikomos nacionalinės teisės nuostatos, kuriomis valstybei narei užkertamas kelias užtikrinti ES finansinių interesų apsaugos efektyvumą, nebuvo galimybės spręsti dėl kaltinamojo teisių užtikrinimo įgyvendinant teisėtumo principą. Pagal Italijos nacionalinės teisės normas, senaties terminas už šias nusikalstamas veikas negali trukti ilgiau nei septynerius metus šešis mėnesius arba nusikalstamo susivienijimo organizatorių atveju – aštuonerius metus ir devynis mėnesius nuo nusikalstamų veikų padarymo, tad, kaip minėta, visų nusikalstamų veikų senaties terminas būtų suėjęs iki galutinio nuosprendžio priėmimo, nes visas instancijas apimančio proceso trukmė yra tokia, kad šios rūšies bylose faktinis nebaudžiamumas Italijoje yra ne išimtinis atvejis, o norma. Taip pat pagrįstai buvo pažymėta, kad paprastai Italijos mokesčių administratoriui neįmanoma susigrąžinti mokesčių sumų, kurios buvo atitinkamos nusikalstamos veikos dalykas (*M.A.S. ir M.B.*, 2015, 24 punktas).

Būtent Italijos konstitucinio teismo iškelti prejudiciniai klausimai, ar nacionaliniai teismai turėtų netaikyti nacionalinės teisės normų, byloje *Taricco I* (C-105/14) išryškino ES teisės efektyvumo ir *nullum crimen, nulla poena sine lege* principo konfliktą, ir paskatino apsispręsti, ar baudžiamosios teisės nuostatų tiksliai formuluotei ir galiojimui laiko atžvilgiu, t. y. konstitucinėms asmens teisėms, yra suteikiamas prioritetas prieš SESV 325 straipsnyje numatytą pareigą užtikrinti efektyvias kovas su ES interesams kenkiančiu sukčiavimu priemonės. ESTT sprendimas *Taricco I* byloje ragino nacionalinius teismus „netaikyti nacionalinės teisės nuostatų, kuriomis valstybei narei užkertamas kelias laikytis jai SESV 325 straipsnio 1 ir 2 dalimis nustatytų pareigų tais atvejais, kai nacionalinės teisės norma sukčiavimo, darančio žalą ES finansiniams interesams, atveju tampa kliūtimi skirti veiksmingas ir atgrasančias sankcijas arba tais atvejais, kai nacionalinės teisės normos numato ilgesnius senaties terminus nei tada, kai padaroma žala ES finansiniams interesams“ (*M.A.S. ir M.B.*, 2015).

Akivaizdu, kad ESTT šioje byloje, sprenddamas dėl nacionalinių teismų kompetencijos, palietė ir valdžių padalijimo klausimą. Kadangi vienas iš teisinių pagrindų ES kompetencijai baudžiamosios teisės srityje yra SESV 325 straipsnis, įpareigojantis valstybes nares pasitelkti priemones, atgrasančias nuo finansiniams interesams kenkiančio sukčiavimo ir kitų neteisėtų veikų taip užtikrinant veiksmingą ES finansinių interesų apsaugą, būtent dėl šio straipsnio taikymo Italijos teismai kreipėsi į ESTT siekdami išaiškinimo, ar pagal SESV 325 straipsnį jie baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų, susijusių su pridėtinės vertės mokesčiu, turėtų netaikyti nacionalinės materialinės teisės nuostatų dėl senaties ir skirti veiksmingas ir atgrasomas baudžiamąsias sankcijas bei prirėkus netaikyti nacionalinės teisės nuostatų. Nacionaliniams teismams suteikus įgaliojimus savarankiškai spręsti, kada taikomos nacionalinės teisės normos, o kuriais atvejais ne, t. y. naudotis įstatymų leidėjo funkcijomis, iškilo *nullum crimen, nulla poena sine lege*, t. y. teisėtumo principo, taikymo klausimas. Šiam sprendimui sukėlus audrą tarp ES baudžiamosios teisės mokslininkų ir praktikų, 2017 m. ESTT buvo priverstas dar kartą peržiūrėti šį sprendimą, nes, daugumos teisės mokslininkų nuomone, *Taricco I* sprendimas buvo klaidingas dėl Italijos teisinės sistemos ypatumų neįvertinimo, tokiu būdu pažeidžiant baudžiamosios teisės neretroaktyvumo principą, o kartu Italijos konstitucijos 25 straipsnį. Būtent dėl šios priežasties 2017 m. Italijos konstitucinio teismo kreipimasis į ESTT slėpė ir iš pirmo žvilgsnio nepastebimą, tačiau ne mažiau svarbią abejonę dėl ES sutarties ratifikavimo suderinamumo su Italijos konstitucija peržiūrėjimo tuo atveju, jeigu ESTT sprendimas *Taricco II* atveju išliktų toks pats kaip buvo nuspręsta *Taricco I* (Manacorda, 2018, p. 6).

Atsakydamas į Italijos teismų prejudicinius klausimus, būtent *Taricco II* byloje ESTT pakeitė savo sprendimą, prioritetą suteikė ne ES finansinių interesų apsaugos efektyvumui, bet būtent esminėms žmogaus teisėms ir suformulavo dar vieną ES teisės viršenybės ir efektyvumo principo taikymo taisyklės išimtį bei nutarė, kad „SESV 325 straipsnio 1 ir 2 dalys turi būti aiškinamos taip, kad pagal jas nacionalinis teismas baudžiamojoje byloje dėl nusikaltimų, susijusių su pridėtinės vertės mokesčiu, turi netaikyti nacionalinės materialinės teisės nuostatų dėl senaties, priskiriamų prie nacionalinės materialinės teisės srities, kuriomis daugeliu atvejų užkertamas kelias paskirti veiksmingas ir atgrasomas baudžiamąsias sankcijas už sukčiavimą stambiu mastu, kuriuo kenkiama ES finansiniams interesams, arba kuriose numatyti senaties terminai dėl sukčiavimo stambiu mastu, kuriuo kenkiama šiems finansiniams interesams, yra trumpesni nei numatytieji dėl tokio sukčiavimo, kuriuo kenkiama atitinkamos valstybės narės finansiniams interesams, nebent toks netaikymas pažeistų *nullum crimen, nulla poena sine lege* principą“ (M.A.S. ir M.B., 2017, 64 punktas).

Šis teismo sprendimas, įtvirtinantis reikalavimą tiek nusikalstamas veikas, tiek ir sankcijas numatyti būtent nacionaliniuose įstatymuose, suformavo ES teisės viršenybės ir tiesioginio veikimo principų taikymo išimtį, taikomą būtent tais atvejais, kai šių principų taikymas pažeidžia asmens teisės, t. y. baudžiamoji atsakomybė taikoma pažeidžiant teisėtumo principą – neegzistuojant baudžiamąją atsakomybę numatančių įstatymų (Tikhonravov, 2018, p. 215–224).

Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad tai yra išimtis ir jokių būdu nėra bendra taisyklė, numatanti ES teisės viršenybės eliminavimą visais nacionalinės ir ES teisės konfrontacijos atvejais – SESV 325 straipsnio nuostatos gali būti netaikomos tik esant tam tikriems teisės principų pažeidimams – teisėtumo ir baudžiamąją atsakomybę sunkančios baudmės neturi atgalinio veikimo galios (Giuffrida, 2018, p. 32–33).

Apibendrinant galima teigti, kad ESTT sprendimu būtent dėl teisėtumo apribotas efektyvumo ir tiesioginio ES teisės veikimo principų taikymas finansinių interesų apsaugos sektoriuje, suformuota išimtis ir atsakyta taikyti efektyvias, proporcingas ir atgrasančias sankcijas siekiant teisės numatomo ir tikslumo, taip patvirtinant ES teisės doktrinos poziciją, kad ES teisės vertė neatsiejama nuo teisės normų ir principų suderinimo (Haddig, 2016, p. 265).

Pažymėtina, kad ESTT suformuotos ES teisės viršenybės ir ES teisės efektyvumo principų išimtytys turėtų būti vertinamos atsižvelgiant į potencialias grėsmes, t. y. sąlygas asmenims dėl sisteminių⁵ priešasčių išvengti veiksmingų, proporcingų ir atgrasančių sankcijų už ES teisės pažeidimus. Pasak ESTT generalinio advokato Y. Bott, *teisė veiksminga tik tada, jei už jos pažeidimus baudžiama* (*M.A.S. ir M.B.*, Yves Bott išvada, 2017) t. y. būtent bausmės neišvengiamumas sustabdo asmenis nuo naujų nusikalstamų veikų (Bekarija, 1992, p. 62–74). Tais atvejais, kai remiantis ES teise reikėtų asmenį bausti, tačiau realių sankcijų neskiriama, kyla akivaizdi ir didelė nebaudžiamumo grėsmė (*M.A.S. ir M.B.*, Yves Bott išvada, 2017). Ši grėsmė nusikalstamą veiką padariusiems asmenims išvengti bausmės ir tokiu būdu sukurti „palankesnes sąlygas pinigų plovimui ir neteisėtoms veikoms finansavimui“ (*M.A.S. ir M.B.*, Yves Bott išvada, 2017) lemia žalą valstybių narių piliečių interesams, iš jų ir žmogaus teisėms, kurias ES siekia apsaugoti. Be to, tai kelia realią grėsmę, kad ES interesams užtikrinti valstybės narės bus priverstos peržiūrėti ir kitų jos finansinių interesų efektyvumui trukdysiančių nacionalinių normų taikymą (Herlin-Karnel, 2016, p. 222), taip dar ne kartą siekdamas rasti racionalų sprendimą taikydamos efektyvumo, teisėtumo ir tiesioginio ES veikimo principus.

Kita vertus, būtent valstybių narių iniciatyva buvo priimta apie 50 procentų visų ES teisės aktų baudžiamosios teisės srityje (Švedas *et al.*, 2017, p. 35), o tai rodo, kad baudžiamosios teisės harmonizavimas nėra vienpusis reiškinys, nulemtas ES iniciatyvos (Berger, 2013, p. 263–275), tad tiek valstybės narės, tiek ir ES institucijos yra priverstos ieškoti kompromisų.

Išvados

1. Iki pat Direktyvos 2017/1371 įsigaliojimo užtikrinant finansinių interesų apsaugos efektyvumą ES teisės viršenybės principo veikimo aiškintojo vaidmuo teko ESTT, kuris, siekdamas užtikrinti teisėtumo ir teisės nuspėjamumo kaip pagrindines teises užtikrinančių principų praktinį įgyvendinimą, suformavo ES teisės viršenybės, teisėtumo ir teisės nuspėjamumo principų takoskyrą.
2. Nacionaliniams teismams tenkanti pareiga užtikrinti ES teisės viršenybę nėra besąlygiška – efektyviai ES finansinių interesų apsaugai būtina nepažeisti teisėtumo principo, t. y. asmens teisės žinoti, už kokius veiksmus pagal galiojančius nacionalinius įstatymus numatyta baudžiamoji atsakomybė, bei įtvirtinti baudžiamąją atsakomybę griežtinančių įstatymų atgalinio veikimo galios neturėjimo principo praktinį taikymą.
3. Direktyvos reikalavimai tiesiogiai netaikomi fiziniam asmeniui numatant baudžiamąją atsakomybę, t. y. ES teisės viršenybės turi būti atsisakoma, kai direktyvos tekstas dar nėra perkeltas į nacionalinę teisę net ir tada, kai šis netaikymas pažeidžia ES finansinių interesų apsaugos efektyvumą, tokiu būdu užtikrinant teisėtumo ir teisinio tikrumo principų įgyvendinimą.
4. Valstybei narei direktyvos, laiku neperkeltos arba netinkamai perkeltos į nacionalinę teisę, netaikymas laikomas pažeidimu, nes tai tiesiogiai susiję su ES sutartyse įtvirtintu imperatyviu reikalavimu užtikrinti efektyvią ES finansinių interesų apsaugą.
5. Siekiant užtikrinti visišką ES veikimą ir finansinių interesų apsaugą, ES teisės viršenybės gali būti atsisakoma ir ES teisei prieštaraujančios nacionalinės normos turi būti taikomos tik tuo atveju, jei nacionalinių normų netaikymas pažeistų teisėtumo principą. ESTT suformavo teisės viršenybės principo taikymo išimtį atsisakant efektyvių, proporcingų ir atgrasančių sankcijų taikymo finansinių interesų apsaugos sektoriuje dėl teisėtumo principo kaip vieno iš pagrindinių teisių garanto.

⁵ Sisteminiemis priešastimis Teisingumo Teismo generalinė advokatė J. Kokott įvardija senaties normų priskyrimą materialiajai, o ne procesinei teisei. Plačiau žr. *M.A.S. ir M.B.*, 2015, generalinės advokatės Juliane Kokott išvada.

- Squintani, L., Lindeboom J. (2019). The Normative Impact of Invoking Directives: Casting Light on Direct Effect and the Elusive Distinction between Obligations and Mere Adverse Repercussions. *Yearbook of European Law Advance Article*, 38, 18–72, <https://doi.org/10.1093/yel/yez004>
- Tikhonravov, E. (2015). *Nulla Poena Sine Lege* in Continental Criminal Law: Historical and Theoretical Analysis. *Criminal Law, Philosophy*, 13, 215–224, <https://doi.org/10.1007/s11572-018-9466-9>
- Timmermans, C. (1979). Directives: their Effect within the National Legal Systems. *Common Market Law Review*, 16(4), 533–555.
- Timmermans, C. (2016). Horizontal Direct / Indirect Effect or Direct / Indirect Horizontal Effect: What's in a Name? *European Review of Private Law*, 24(4), 673–685.
- Tridimas, T. (1999). *The general Principles of EC Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Švedas, G. (2010). Europos Sąjungos įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 74, 7–20.
- Švedas, G., Veršekys, P., Levon, J. ir Prapiestis, D. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- White, S. (1997). *Protection of the financial interests of the european communities: the fight against fraud and corruption*. A dissertation for the degree of Doctor of philosophy in law. The London school of economics and political science [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/pdf/46519361.pdf> [žiūrėta 2021 m. liepos 20 d.].

Teismų praktika

- Pretere di Salò* [ESTT], Nr. 14/86, [1987-06-11]. ECLI:EU:C:1987:275.
- Kolpinghuis Nijmegen BV* [ESTT], Nr. 80/86, [1987-10-08]. ECLI:EU:C:1987:431.
- Commission v Greece* [ESTT], Nr. C 68/88, [1989-09-21]. ECLI:EU:C:1989:339.
- Duff and others v. Minister for Agriculture and Food, Ireland and Attorney general* [ESTT], Nr. C63/93, [1996-02-15]. ECLI:EU:C:1996:51.
- Berlusconi and others* [ESTT], Nr. C-387/02, [2005-05-03]. ECLI:EU:C:2005:270.
- M.A.S. ir M.B. (Taricco I)* [ESTT], Nr. C-105/14, [2015-09-08]. ECLI:EU:C:2015:555.
- Daniel Adam Popławski v Rechtbank Amsterdam* [ESTT], Nr. C-573/17, [2017-06-24]. ECLI:EU:C:2019:530.
- M.A.S. ir M.B. (Taricco II)* [ESTT], Nr. C-42/17, [2017-12-05]. ECLI:EU:C:2017:936.
- Minister for Justice Equality v. Commissioner of An Garda Síochána* [ESTT], Nr. C-378/17, [2018-12-04]. ECLI:EU:C:2018:979.
- Vokietijos konstitucinio teismo 2005 m. liepos 8 sprendimas, Bundesverfassungsgericht 2 BvR 2236/04.
- Prancūzijos konstitucinio teismo 2006 m. liepos 27 sprendimas, Conseil Constitutionnel 2006-540.

Kiti šaltiniai

- Europos Audito Rūmų specialioji ataskaita (2019) Kova su sukčiavimu naudojant ES lėšas. Reikalingi veiksmai. *European Court of Auditors (01)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr19_01/sr_fraud_risks_lt.pdf [žiūrėta 2021 m. birželio 5 d.].

Interaction of EU Financial Interest and Legal Principles in EU Criminal Law

Edita Gruodytė

(Vytautas Magnus University)

Saulė Milčiuvienė

(Vytautas Magnus University)

Rasa Volungevičienė

(Vytautas Magnus University)

Reda Molienė

(Vytautas Magnus University)

S u m m a r y

This article analyzes the issue of the interaction between the protection of the European Union's financial interests and the supremacy of EU law and the protection of fundamental rights in criminal law, using the jurisprudence of the Court of Justice to find possible solutions to conflicts between national legal systems and EU law.

The authors analyze the practical application of the principles of the supremacy and assimilation of European Union law, as Member States have the possibility to apply directly European Union law without national legislative efforts, thus implementing the principle of the supremacy of EU law. The authors therefore question how the principle of effectiveness can be guaranteeing the effective protection of the EU's financial interests without violating the requirement of legal predictability as one of the fundamental human rights.

The article seeks to answer the question whether, where national law classifies procedural rules as substantive law, those rules are also subject to the rules guaranteeing the principle of legality, even where such application undermines the effectiveness of protection of the financial interests of the Union.

According to the authors, an effective EU policy meant to ensure the protection of material interests is inseparable from the protection of fundamental rights by ensuring the possibility of knowing what national law provides criminal responsibility without the retroactive effect of subsequent aggravating laws legislation, thus creating a single value-based legal framework.

ES finansinio intereso ir teisės principų sąveika ES baudžiamojoje teisėje

Edita Gruodytė

(Vytauto Didžiojo universitetas)

Saulė Milčiuvienė

(Vytauto Didžiojo universitetas)

Rasa Volungevičienė

(Vytauto Didžiojo universitetas)

Reda Molienė

(Vytauto Didžiojo universitetas)

S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje analizuojama Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugos ir teisės viršenybės principo bei pagrindinių teisių užtikrinimo sąveikos problematika baudžiamojoje teisėje. Tuo tikslu pasitelkiant Teisingumo Teismo jurisprudenciją ieškoma galimų sprendimų, kilus nacionalinių teisių sistemų ir Europos Sąjungos teisės konfliktui.

Autorės analizuoja Europos Sąjungos teisės viršenybės ir asimiliacijos principų praktinį taikymą, nes valstybėms narėms pareigos užtikrinti veiksmingą ES finansinių interesų apsaugą nevykdymo atvejais numatyta galimybė be nacionalinės teisėkūros pastangų tiesiogiai taikyti Europos Sąjungos teisę, tokiu būdu įgyvendinti ES teisės viršenybės principą. Tad autorės straipsnyje aptaria, kokių būdu galima garantuoti efektyvumo principo įgyvendinimą užtikrinant veiksmingą ES finansinių interesų apsaugą nepažeidžiant teisės nuspėjamumo reikalavimo kaip vienos iš pagrindinių žmogaus teisių.

Straipsnyje ieškoma atsakymo, ar tais atvejais, kai nacionalinėje teisėje procesinės teisės normos yra priskiriamos materialiajai teisei, šioms normoms taip pat taikomos teisėtumo principo užtikrinimo nuostatos net ir tais atvejais, kai šis taikymas pažeidžia Sąjungos finansinių interesų užtikrinimo efektyvumą.

Autorių teigimu, veiksminga ES politika siekiant užtikrinti materialinių interesų apsaugą neatsiejama nuo pagrindinių teisių apsaugos užtikrinant galimybę žinoti, už kokius veiksmus nacionalinės teisės aktai numato baudžiamąją atsakomybę vėliau priimtiems bausmę griežtinantiems įstatymams neturint atgalinio veikimo galios, taip kuriant vienodą vertybiniu pagrindu grindžiamą teisinę sistemą.

Edita Gruodytė yra Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto profesorė, prodekanė mokslui. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – nacionalinė baudžiamoji teisė, baudžiamoji teisė ir dirbtinis intelektas, ES baudžiamoji teisė, teisininkų etika.

Edita Gruodytė is a Professor at the Faculty of Law of Vytautas Magnus University, and its vice dean for research. Her primary scientific interests and research areas are national criminal law, criminal law and AI, EU criminal law, legal ethics.

Saulė Milčiuvienė yra Vytauto Didžiojo universiteto docentė. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – Europos Sąjungos teisė (institucinė ir materialioji), Europos Sąjungos baudžiamoji teisė.

Saulė Milčiuvienė is an Associate Professor at the Faculty of Law of Vytautas Magnus University. Her primary scientific interests and research areas are European Union law (institutional and substantive law) and European Union criminal law.

Rasa Volungevičienė yra Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto doktorantė. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – Europos Sąjungos baudžiamoji teisė (globalizacijos įtaka baudžiamajai teisei ir finansiniai nusikaltimai).

Rasa Volungevičienė is a PhD candidate at the Faculty of Law of Vytautas Magnus University. Her most important scientific interest and research area is EU criminal law (globalisation of criminal justice and financial crimes).

Reda Molienė yra Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto magistrė, absolventė, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie LR VRM Kauno apygardos valdybos vyriausioji tyrėja. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys yra baudžiamoji teisė (finansiniai nusikaltimai), Europos Sąjungos baudžiamoji teisė.

Reda Molienė holds a master's degree and is a graduate of the Faculty of Law of Vytautas Magnus university and works in the financial crime investigation service under The Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania as the chief investigator of the Kaunas regional board. Her most important scientific interests and research areas are criminal law (financial crimes) and European Union criminal law.